

Dağlık Karabağ Savaşı: Basında İlk Tepkiler. Sorunla İlgili Türkiye Basınının ve Uluslararası Kuruluşların Bu Alanda Faaliyeti

SUSANA VALİYEVA

Kocaeli Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

susana.valiyeva@hotmail.com

ÖZET

Bir dönem SSCB'nin, dağılmanın ardından Azerbaycan'ın iç meselesi olan, ilerleyen zamanda ise Azerbaycan ve Ermenistan arasında savaşa dönüşen Dağlık Karabağ sorunu, her zaman ciddi incelenmesi gereken Azerbaycan'ın ana konulardandır. Binlerce insanın hayatını kaybettiği, yüzbinlerce insanın maddi ve manevi zarar gördüğü Dağlık Karabağ Savaşı, iki devler arasında savaşa dönüşmesi ve uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesi bağlamında uluslararası toplumun en fazla dikkatini çeken konuların başında gelmektedir.

Çok sayıda malzeme analizi gösteriyor ki, Ermeni iddialarıyla ilgili tarihi ve siyasi olguların ortaya çıkarılmasına yardım etmekle basın olaylara açıklık getirmeye çalışmıştır. Ermenistan'ın toprak iddialarına Ermeni ve Rus basını uydurma bilgiler doğrultusunda “yalancı tarih” adı altında şekillendirmeye, Kafkasya'nın birçok topraklarının da dahil olmak üzere Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a ait olduğuna dair birçok bilgi yayıyordu. Dağlık Karabağ etrafında olayların gerginleşmesinde Ermeni ve ermeniyönlü yayın bilgilerinin geniş yayılmasına karşı direnmeye çalışan Azerbaycan basını Rus ve yabancı ülke araştırmacıların eserlerine , diğer yandan dış basının çıkışlarına karşılık ulaştırmaya öncelik vermeye çalışıyordu. Ermeni tarihçileri ise Dağlık Karabağ'ı kendi adlarına çıkarmak için tarihi gerçekleri ustaca sahteleştirmeğe, kendileri için uygun olan uydurmalarla iddialarına haklı çıkarmaya çalışıyorlar.

1994 yılında yapılan ateşkesle savaş geçici olarak durdurulsa da, Dağlık Karabağ sorunu henüz çözümlenememiştir.

Anahtar Kelimeler: Dağlık Karabağ sorunu, basın, Azerbaycan, ermeni iddiaları, rus basını

ABSTRACT

The period of the USSR, the internal affair of Azerbaijan after the collapse, later also turned Azerbaijan and Nagorno-Karabakh war in Armenia, it is always one of the main issues to be examined seriously Azerbaijan. Thousands of people lost their lives, hundreds of thousands of man's material and Nagorno-Karabakh War, which saw moral hazard comes two giants in the context threaten to turn into war and international peace and security of the issues attracting the most attention from the international community.

It shows that a large number of materials analysis, helping to uncover press the Armenian allegations regarding historical and political phenomenon has tried to clarify the events. Armenia's territorial claims to the Armenian and Russian media fabricated information in accordance with "false history" shape under the name of the Caucasus, including the Nagorno-Karabakh was spreading a lot of information about many lands that belong to Armenia. Nagorno events around Karabakh tension in Armenian and ermeniyönl broadcast information of the press in Azerbaijan seek to resist the wide spread of Russian and the work of foreign researchers, on the other hand was trying to give priority to the provision of transport to foreign media outlets. Nagorno-Karabakh, the Armenian historians Magadan historical facts skillfully aliasing to remove their name, they are trying to justify their claims with the appropriate fitting for them.

Made in 1994 temporarily stopped the war ceasefire in the Nagorno-Karabakh conflict has not been resolved.

Keywords: Nagorno-Karabakh conflict, the press, Azerbaijani, Armenian allegations, the Russian press

1. GİRİŞ

Çok sayıda malzeme analizi gösteriyor ki, Ermeni iddialarıyla ilgili tarihi ve siyasi olguların ortaya çıkarılmasına yardım etmekle basın olaylara açıklık getirmeye çalışmıştır. Ermenistan'ın toprak iddialarına Ermeni ve Rus basını uydurma bilgiler temelinde “yalancı tarih” adı altında şekillendirerek Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a ait olduğuna dair bilgiler yayıyordu. Oysa Ermenilerin ataları sayılan Hay'lar Dicle ve Fırat nehirleri arasında yaşamış, Kafkas topraklarına toplu şekilde 19. yüzyılın başlarından başlayarak İran'dan ve Türkiye'den göç etmişler. Karabağ'da ermenilerin sonraki artışı ise rus sömürgecilerinin yoğun şekilde gerçekleştirdikleri aktarma politikasının sonucunda mümkün olmuştur.

Kafkasya'yı tamamen işgal ettikten sonra Rusya bölgede kendi hakimiyetini güçlendirmek için “parçala, hüküm sür!” politikasını sürdürmüştür. Ermenilerin toplu şekilde Karabağ'a aktarılması sonucunda burada demografik durum artık değiştirilmeye başlandı.

Ermeniler 1988 yılının Şubat ayının 20'de Yukarı Karabağ Özerk Bölgesi Halk Vekilleri Kurulu'nun olağan dışı oturumunu gerçekleştirmişti. Oturumda Vilayet Kurulunun Müslüman Milletvekilleri iştirak etmiyordu. Uzun müzakereden sonra olağandışı oturum toplantısında Azerbaycan ve Ermenistan yönetimine takdim edilmesi için bir bildiri kararlaştırdı. Bildiride, Azerbaycan SSC ve Ermenistan SSC Yüksek Kuruluna müracaat edilerek, Yukarı Karabağ'daki “Ermeni ahalinin arzusunun dikkate alınması” ve YKÖB'nin Azerbaycan SSC'nin Yönetiminden çıkarılarak Ermenistan SSC'nin yönetimine verilmesi rica olunmaktaydı. Bu rica ise daha sonra büyük olaylara neden oldu.

Ermeniler SSC'de benzeri olmayan iddialarla Dağlık Karabağ Özerk Vilayetinin Ermenistan'a birleştirilmesini artık talep ediyorlardı. Mitinglerin start aldığı ilk günlerde “ağabeyleri” Rusya'dan, onun basın organlarından ve ayrı ayrı yetkili kurumlardan destek alan Ermeniler, bu politikaya itiraz eden Ali ve Bahtiyar kardeşlerini Esgeranda öldürdüler ve onlar sorunun ilk kurbanları oldular.

Olaylarla ilgili değerlendirmede bulunan Y. Pompeyev, “ Konuyla ilgili araştırmalar yapan “Pravda” ve “İzvestiya” gazeteleri muhabirleri Karabağ Ermenilerden konunun gelişimi ile ilgili bilgi alırken, A. Aganbekyan'nın sorunun ekonomik yönden önemi ile ilgili görüşlerini unutan

Ermeniler “ Sorun kutsallıkla ilgiliyse bu hususta hiç bir kıyas söz konusu olamaz”, ifadelerini kullanmışlardı, Sero Kanzadyan ise olaya: “ Karabağ olmazsa, bize hiç bir yenşden yapılanma “ perestroyka” gerekmiyor” değerlendirmesi ile halkı korkutuyordu.

Tüm bu gelişmelere rağmen ise , Azerbaycan Cumhuriyeti yönetimi acil önlemler planı hazırlamak yerine, suskunlukla Moskova’dan emirler bekliyordu.

O tarihten itibaren Stepanakert (Hankenti) şehrinde mitingler başlamıştı. Miting katılımcıları “ Lenin, Parti, Gorboçov!” sözlerini dillerinden düşürmemekteydi. Bu husus M. Gorboçov’un yeniden yapılanma alanında yenilik: aşağıdan baskı, kitlenin despotluğu idi.

Gazetecilerin miting katılımcılarına: “YKÖB nüfusunun ¼’nü Azerbaycan Türkleri oluşturmakta, peki onların durumu ne olacak?” sorusuna Ermeniler: “ Bu hususta hiç bir tedirginliğe gerek yok. Sadece Azerbaycan Türkleri bir şeyi anlamalıdır YKÖB’nin Ermenistan’a verilmesi Azerbaycan’da kalmasından daha kötü olmayacak” şeklinde yanıtlamışlardır. Y. Pompeyev değerlendirmesinde : “Ermeniler Azerbaycan Türklerine karşı her zaman gayri insani tavır içerisinde olmuşlardır” ifadelerini kullanmaktadır.

Eski zamanlarda Ermeni müellifleri "Xemse meliki", "Arüax" ve diğer kitaplarını yazarken, onlarca başka kitaplarda Karabağ’ın tarihini sahteleştirirken biz varisler sanki uyuyorduk.

Dağlık Karabağ olayının başlanmasının hemen ardından, 1988 yılda Ermenistan Bilimler Akademisi kolektif eser - "Nagornıy Karabah. İstoriçiskıy sprafka" rusça kitabını baskı yaptı ve YKÖB’i ile ilgili ilk dezinformasyon yaydı.

Hemen ardından ise Erivan’da iki bölümden oluşan "Sobıtiya Nagornem Karabaxe. Xronika " rusça kitabı baskı yapıldı. Ve bizler de yine canlanamadık, birleşemedi.

Türkiye’nin nüfuslu “Zaman”, “Hürriyet”, “Milliyet”, “Cumhuriyet”, “Yeni Yüzyıl”, “Sabah”, “Turkish Daily News” ve diğer basın organları da Ermenistan- Azerbaycan Dağlık Karabağ sorunu ve bu sorunla ilgili Türkiye'nin bu tutumu konularında özel araştırmalar konusu olmuştur.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin ise 1993 yılında Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili kabul ettiği kararlar hala yerine yetirilmiş değil. Kamuoyu ise bunu bile bile nedense herkes susmayı tercih ediyor.

2. Dağlık Karabağ Sorununun Ulusal Basında Yansıması

2.1. Bakinski Raboçi Gazetesi

Durumun git gide daha da zor hale geldiği, Ermenistan'dan Azerbaycan'a mültecilerin devam ettiği bir dönemde gazeteler bu konuda bilgi vererek, onların ülkenin bir çok şehir ve ilçelerinde toplandıklarını haber veriyordu. Sovyet yönetimi mültecilerin sivil haklarını korumak yerine, acizlik göstererek basında yalan ve uydurma bilgilerle halkı sakinleştirmeye çalışıyor, gerçek olguların ört bas edilmesini tercih ediyordu.

Bu gazetelerden biri de “Bakinskiy Raboçi” gazetesidir. 1906 yılının Mayıs ayından beri yayınlanmakta olan bu gazete ilk kurulduğunda Stepan Şaumyan, Josef Stalin, Alyoşa Caparidze, Viktor Nogin gibi isimler gazetenin yayın kurulunu oluşturuyordu. Birinci Rus Devrimi'nden sonra kurulan bu gazete bolşeviklerin propogandasını yapmaktaydı.

Olyların daha da zor hale geldiği bir zamanda, Karabağ'da mitinglerin başlanmasına rağmen “Bakinskiy Raboçi” gazetesi 1988 yılının Şubat ayının 23'de bir haber yayınlıyor. Haberde: Yukarı Karabağ Özerk Bölgesi dinamik şekilde gelişiyor. Demiryolu, elektrik hattı gibi temel ihtiyaçlar - YKÖB'ni Azerbaycan SSC ile sıkı bir şekilde bağlamakta. Vilayette çok sayıda sanayi kuruluşları faaliyet gösteriyor. Stepanakert (Hankenti) büyük sanayi ve kültür merkezine dönüşmüştür. YKÖB ekonomik ve sosyal gelişim göstergeleriyle orta ölçekli bir ülke'nin göstergeleri ile aynı düzeyde yer almaktadır.

O dönem çıkan haberlerde güya YKÖB'nin durumunun ağır olduğunu, Ermeni nüfusunun ayrımcılığa maruz kaldığını ve bu tür propagandanın sonucunda Ermeni topluluğunun mitingleri günden güne daha da büyüyordu. Aynı zamanda Ermenistan SSC'nin iletişim araçları Azerbaycan Türklerine açık düşmanlık propagandası yaptığı takdirde, Azerbaycan basını Moskova'nın emri ile olayları yumuşatmaya çalışıyordu. Yerel basının bağımsız bilgi yaymasına yasak konur ve SİTA' nın bilgilerinin verilmesi meşrûlaşıyordu. Merkezin makul saydığı bazı bilgilere göz atmak durumu anlaşılmasını sağlar. Örneğin, “ Bakinskiy Raboçi” gazetesinin çıkan bir haberinde: “Ayrı ayrı kişilerin sorumsuz çıkışları sonucunda kamu düzeninin ihlaline teşebbüs etmiştir. Haber verildiği gibi, son günlerde YKÖB'nin Azerbaycan SSC'den Ermenistan SSC'e verilmesi talebi ile çıkış yapan belli kişilerin sorumsuz hareketlerinin sonucu olarak YKÖB'de gergin durum başlamıştır. Bu talepleri özerk vilayetin ekonomik geriliği ile esaslandırmağa çalışıyorlar”.

2.2. Komünist Gazetesi

Dağlık Karabağ sorunu Sovyetler Birliği topraklarında ilk etnik silahlı çatışma olduğundan Avrupa politologları eserlerinde SSCB-ni bu sorunun dağıttığını basında açıkça söylüyorlardı. Her şey Ermenilerin planına uygun olarak oluyordu. Şiddet tehdit karşılık ve halen Moskova'nın etkisinde olan Azerbaycan basınının susması Sumgait'de kasten, Ermeni terroçularının katılımı ile işlenen olaylar sırasında da görülüyordu. 1988 yılının Şubat ayının 27'de olay işlense de bu olayın haberleri şaşırtıcı olsa da Mart ayında basın haberlerinde çıktı. Haberde ise şöyle deniyordu: "Sumgait'de bazı suçlular kanuna aykırı hareketler yapmış, kargaşa yapmışlar Onlar farklı milletlerden 31 kişi öldürmüşlerdi."

"Komünist" gazetesinin o dönemi kapsayan sayılarına bakarken görüyoruz ki, olayda ermenilerin katılımı kasten ve bilerekden söylenti olduğuna söylüyorlardı: "Sumgayıt olayları şehir parti yöneticilerinin, işçilerin siyasi terbiyesinde yol verdikleri hatalar, onların ihmali ve ileri görüşlerinin olmaması sonucu meydana gelmiştir."

1988 yılı Mart ayının 24'de " 1988-1995 yıllarında Azerbaycan SSC'nin YKÖB'nin sosyal ekonomik durumunun gelişiminin hızlandırılması çalışmaları ile ilgili"⁹ SSCB Komünist Partisi Merkezi Kurulu ve SSCB Bakanlar KurUlu tarafından özel bir karar kabul edilmişti. Kararda " SSCB Komünist Partisi Merkezi Kurulu ve SSCB Bakanlar Kurulu, Sovyetler Birliği'ndekibütün halklarının kardeşlik yardımı sayesinde YKÖB- sosyal ve ekonomik gelişim alanında büyük başarılar kazanmıştır. Bölge Ekonomisinin maddi- teknik alt yapısının gelişimi sağlanmıştır. Sadece son on beş yıllık dönemde bölgede sanayi ürünlerinin hacmi üç defadan çok, ziraat ürünlerinin hacmi 1,5 defa artmıştır... Ahalinin ev, hastane, kütüphane ve diğer sosyal gelişim temelli ihtiyaçları sağlanmıştır." ifadeleri yer almıştır.

Basının bu tür bilgiler vermesi komuoyuna oldukça olumsuz etkisi vardır ve her iki tarafın nüfusunda kızgınlık ve öfke yaratıyordu. Sorunun daha da kötüleşmesine yol açıyordu.

Yani, basın esas fonksiyonunu yapamıyordu ve basın sadece bir araca dönüşmüştür.

2.3. "İzvestiya" Gazetesi

Amaçları Yukarı Karabağ'ı Ermenistan'a birleştirmek olan Ermeni milliyetçileri, ekonomik alanlardaki olumlu gelişmeleri kabullenmek istemiyorlardı. Amaçlarına ulaşmak için propaganda alanında büyük deneyime sahip Ermeniler, yabancı basında ve Sovyet merkezi basınında "Pravda", "İzvestiya", "Trud", "Sovetskaya Kultura", "Literaturnaya gazeta",

“Komsomolskaya pravda” vb. bu gibi gazete ve dergilerde Azerbaycan ve Azerbaycan Türklerine karşı akla mantığa sığmayan iftiralar uydurulmaktaydılar.

1988 yılının 24 Mart tarihinde “İzvestiya” gazetesinin mühabirleri “Mitingden sonra görüş” başlıklı Yukarı Karabağ’dan hazırladıkları röportajlarda, “ Bölgeye gittiğimiz zaman bizim sadece bir görevimiz vardı: “ Objektif olmak, herhangi bir taraftan yana olmamak ve yanlış fikirlere uymamak.” Ermenilerin bizden talebi, “Gerçeği söylemeye sizi ne engelliyor?” prensip olarak hiç bir şey. Gerçekte Şubat ayının ikinci haftasında gece ve gündüz yapılan çok sayıda mitinglerin “ temel şiarı YKÖB’ni Azerbaycan SSC’den alınarak Ermenistan SSC’ye verilmesi idi. Sebep olarak ise çok sayıda sosyal- ekonomik, etnik, kültürel tarihi...” sorunlar gösterilmekteydi.

Yukarı Karabağ’da mitinglerden daha kalabalık mitingler Erivan’da da yapılmaktaydı. Hem Stepanakert’de (Hankenti), hemde Erivan’da harekatı yönetmek için bu komite “ Karabağ”, Stepanakert’te ise “Krunk” (“Turna”) adlanıyordu.

Mitingler zamanı gazeteciler miting katılımcıları ile yaptıkları röportajlarda, Karabağ Sorununun, Yukarı Karabağ Ermenilerinin referandumuyla çözemeyeceği, sorunun SSCB Anayasasına göre, Azerbaycan SSC, Ermenistan SSC sonra ise SSCB yüksek Kurulunda ele alınması gerektiği anlatıldığında “Krunk”un üyesi olan Emekli Yarbay A. Laçıçyan “ O zaman biz parti biletlerini atacağız”, Stepanakert Pedogoji Enstitüsü Doçenti K.Krikoryants ise “Militan savaşına başlayacağız” diyorlardı. Erivanda ise S. Kanzadyan “Karabağ olmayacaksa bize hiçbir yeniden yapılanma (perstroyka) gerekmiyor” diyordu. Ermenilerin cevapları ile ilgili gazeteciler alaylı şekilde yazıyorlardı: “ **İşte demokrasi- her şey önceden belirlenmiştir.**”

2.4. “Sovetskiy Karabah” Gazetesi

Hankendi’nde çıkan “Sovetskiy Karabah” gazetesi o dönem haberlerde güya YKÖB’nin durumunun ağır olduğunu, Ermeni nüfusunun ayrımcılığa maruz kaldığını ve bu tür propagandanın sonucunda Ermeni topluluğunun mitingleri günden güne daha da büyüyordüğünü söylüyordu. Aynı zamanda Ermenistan SSC’nin iletişim araçları Azerbaycan Türklerine açık düşmanlık propagandası yaptığı takdirde, Azerbaycan basını Moskova’nın emri ile olayları yumuşatmaya çalışıldığını ve YKÖB’de bazı düzensizliklerin olduğunu yazıyorlardı. Yerel basının bağımsız bilgi yaymasına yasak konduğunu ve SİTA’ nın bilgilerinin verilmesi

meşrûlaştığını ve merkezin makul saydığı bazı bilgilerin basında yayıldığını o dönem çıkan haberlerde kamuoyuna duyuruyordu.

“Sovetskiy Karabah” gazetesinin sayfalarında, vilayetin radyo ve televizyon ile Azerbyacan ve Azerbaycan Türklerine her türlü yalan ve iftiralar yazılmaktaydı. Ermeniler artık kendi propaganda makinesini sadece Yukarı Karabağ’da, Ermenistan’da, Sovyetler Birliği’nde değil, hem de bütün dünyaya çalıştırmaya başlamışlardı.

İşin ilginç yanı çok sayıda Sovyet merkezi matbu birimleri Karabağ olaylarının başlangıcından itibaren olayların kaynağını, gerçek nedenini, amacını, milliyetçilik psikolojisini, Ermenilerin Yukarı Karabağ’ı Azerbaycan’dan koparmak amacını ya anlamamışlar yahut bilerekden Ermenilerin tarafını tutmuşlardı. “Sovetskiy Karabah” gazetesinde yer alan bir haberde “Ermeniler, YKÖB’ndeki sosyal ekonomik durumdaki eksiklikler ile ilgili yıllardan beri şikayetlerine adil çözüm beklemiş, fakat her hangi bir sonuç alamayınca “Yukarı Karabağ’ın Ermenistan ile birleştirilmesi hareketi ortaya çıkmıştır.” ifadeleri yer almaktaydı.

3. Etnik Çatışmalardan Siyasi Konfilikte. Basında Pasif Gözlemcilikten Sosyal Canlamaya Doğru

3.1. Yeni Çıkan Basın Organlarının Yayına Başlaması

Yaşanmış tarihi olayların analizi gösteriyor ki, 1989 yılından yayına başlayan “Azerbaycan” gazetesinin “Uçurum kenarında” başlıklı yazıya göre, artık Azerbaycan’da yeni bir dönemin başladığını söylemek mümkündür. Gazete o dönemin genel basınından farklı olarak daha sert bir tutum sergiliyordu ve yayınlanan makalede şöyle diyordu: “Ermenistan SSC Ali Sovyeti’nin 1 Aralık tarihli kararından kan kokusu geliyor, bunun anlamı ise, Azerbaycan SSC’ye karşı savaş ilan etmek, tüm insanlık ve devlet kanunlarına, uluslararası hukuk normlarına meydan okumaktır.”

Azerbaycan gazetesinin bu tutumu sonrası basın organlarına etkisiz ötüşmedi. O dönemde yayına başlayan “Gençlik” dergisi 1988 yılından itibaren 1994 yılına kadar Ermenistan - Azerbaycan sorununu en çok aydınlatan ve bu yönde daha çok vatanseverlik konumundan söz alan yayın organlarından olmuştur. X. Rzaquliyev’in “Karabağ yürüyüşü” başlığı altında yayınlanan yazısına dikkat edelim: “Bu günlerde Karabağ dünya için karma karışık bir siyasi konuya çevrilmiştir. Herkes kendi istediği gibi sözde “falcılık” yapıyor, herkes kendi istediği

gibi sözde fikri yaymaya çalışıyor. 1988 munakaşası 1905, 1915, 1917, 1918. yıl senaryosunun devamıdır.”

Dağlık Karabağ'da olayların git gide dramatikleştiği bir vakitte Ermenistan ve Ermeni milletçileri Azerbaycan halkına karşı ilan olunmamış savaşa start verdiler. Artık sınır kentleri ateş altına alınmaya başlamış, Dağlık Karabağ'a çeşitli yollarla silah ve muhimmat yardımı gidiyordu. Azerbaycan hükümetinin ise Hankendi'ne gönderdiği gazeteciler saldırıya maruz kalıyordu.

Ermenistan- Azerbaycan munakaşasının basında yayınlanmasında kendine özgü desti- hattı olan gazeteci S. Bağirova yazıyordu: “Stepanakert'deyiz. Geceler atılmış, sıradan çıkmış eski vagonlarda kalıyor, sabahları ise burada hakkı ve adaleti herkese yaymağa çalışıyorduk. Bir zamanlar Bakü'ye oturumlara davet edilen Karabağ Kadınlar Konseyi Başkanı (İsminin Knarik olması lazım) Azerbaycanlılara yalakalık yapıyordu. Lakin, Stepanakertteyken ona telefon açtığımız zaman bizimle konuşmak bile istemedi. Ertesi gün garipte olsa, Ermeniler Bakü'den gelen kadınları konuk davet ettiklerini bildirdiler. Bir süre sonra Elif Hacıyev heyecanlı bir şekilde gelerek bize hiç bir yere gitmemeyimizi ve Ermenilerin bizi rehin almak istediğini söyledi. Ermenice güzel konuşan, istihbaratçı, Azerbaycan halkının kahramanı olmasaydı, kim bilir başımıza neler gelecekti.”

1989 yılının yazında gayri yasal ve yasal kurumların birleşmesi sonucunda Azerbaycan Halk Cephesi'nin İnisiyatif Komitesi oluşturuldu. AHC halkın milli bilincinin gelişmesinde büyük rol oynadı. Bununla birlikte, ortaya çıkan demokratik ruhlu basın organları da halk hareketini yönlendirmekle ilgili çok önemli işler gördüler. Bu tür basın organlarından artık bahs ettiğimiz “Azerbaycan” gazetesi ile birlikte, “Gençlik” dergisi, “Aydınlık”, “Odlar yurdu”, “Meydan”, “Dirçeliş” vb. gazete ve dergileri söylemek mümkündür. Bu basın organları Azerbaycan'da sosyal ve siyasi durumu analiz ediyor, bilgi blokadasından çıkarmak için mücadele yapıyorlardı. “Sesimiz dünyaya yetmiyor” başlıklı yayınlanan yazılarda öncelikle Merkezi Basının Azerbaycan hakkında tek taraflı ve önyargılı yazıları, televizyon yayınları eleştiriliyordu. Bu dönemde Merkezi basında Azerbaycan'la ilgili objektif yazılara rastlanmıyor, Azerbaycan'da hakimiyetdahlili mücadeleye adanmış “taahhütlü yazılar” ise engelsiz basılıyordu.

Moskova'nın Azerbaycan'ı bilgi blokadasında alıkoymakla taraflı bilgilerin yayılmasına revaç vermesi olayların yeni aşamaya geçmesine olanak sağlamıştır. Bu sırada yayınlanan ve tirajı 2

milyona yakın “Sabah” gazetesi, “Vatan” toplumunun organı olan “Odlar yurdu” gazetesinin, “Azatlık” ve “Zerkolo” gazetelerinin hizmetleri özel not edilmelidir. “Odlar yurdu” gazetesi kendi okucularından rica ediyordu ki, “gazeteyi okuduktan sonra SSC’de yaşayan dostlarınıza veya akrabalarınıza gönderin.”

“Yeni Müsavat” gazetesinde yayınlanan “Demokratik cumhuriyet uğrunda mücadele” adlı yazıda ise şöyle diyordu: “Tarihin en büyük suçuna imza atmış M. Gorboçov 1990 19 Ocak Bakü kentine çıkarttığı kan içen ordusu ile faşizmin geçmediyi yolu komünist adı ile geçti.”

Yıllar geçtikten sonra “Avrasiya” gazetesinin yürüttüğü araştırmalardan malumolmuşdur ki, 1988 yılının Aralık ayında SSC’nin başkanı M. Gorboçov BM’nin 43. Birleşimine katılmak için Ermeni topluluğunun konuğu olmuş ve gizli şekilde yapılan görüşmede M. Gorboçov’a ve hanımı Raisa’ya çok pahalı hediyeler takdim edilmiştir. Bunlar hristiyan dinine ait eski el yazması, İ.K. Ayvazovski’nin çektiği manzara ve bir zamanlar İngiliz krallarına ait takı eşyaları olmuştur. Bütün bunlarda maksat Dağlık Karabağ probleminin Ermenilerin lehine halledilmesi için bir teminat idi.

Ama sonradan Dağlık Karabağ probleminin ermenilerin lehine çözümünde oluşan aksaklıklar, yasaların buna imkan vermemesi, Gorboçovun az da olsa fikrinin deyişmesi Ermenilerin itirazına neden oldu. İlk itirazını Moskova’da yaşayan Ermeniler “Raisa bileziğimi geri ver” talebini basında ifade etmekle yaptılar. Bunun ardınca ise Paris’ten Moskova’ya gelen meşhur koleksiyacı, nüfuslu Galeri sahibi Garik Başmacyan ABD’de M. Goboçov’a hediye edilmiş Ayvazovskinin ona ait eserini talep etse de sonunda o, Moskovada esrarengiz şekilde kaybolmuştur.

Basın organlarının M. Gorboçov’u Azerbaycan halkının düşmanı gibi kaleme vermesi somut olgu ve materyallerle kanıtlanıyordu. Gazeteler yazıyorlardı ki, Azerbaycan halkı bu şahsın adını daima nefretle hatırlayacaktır. Çünkü Bakü’de yapılan 20 Ocak faciası hafızalardan asla silinmeyecek. Basın organları 20 Ocak Faciasından bahs ederken, özel olarak bir noktaya değiniyorlardı. Öyleki, olay yaşanan günün ertesi uzun yıllar Azerbaycan KPMK’nin birinci sekreteri, SSC Bakanlar Kurulu Başkanı Birinci Yardımcısı görevlerinde çalışmış, Sov. İKP MK Siyasi Bürosu’nun üyesi olmuş Haydar Aliyev Azerbaycan’ın Moskovadaki temsilciliğine gelmiş, yaşanan olaylardan katı sarsıntı geçirdiğini bildirmiş ve Azerbaycan halkına bu trajedi ile ilgili başsağlığı vermiştir.

Genel olarak o dönemin basın organları Ermenistan'ın kurnaz siyasetininin iç yüzünün açılmasında önemli bir rol oynamıştır.

www. Presskarabakh.info sitesinde 1987- 1994 yıllarında Dağlık Karabağ sorununu hakkında daha çok makaleler basan gazete ve dergiler şöyledir:

1987- 1994 yılları	
1. Azatamarat	18. Kommersant
2. Argumenti i Faktı	19. Komsomoles
3. Armyanskiy Vestnik	20. Komsomoles Kuzbasa
4. Atmoda	21. Komsomolskoye Pravda
5. Vek XX i Mir	22. Literator
6. Glaşşatay	23. Literaturnaya Gazeta
7. Golos Armenii	24. Megapolis Express
8. Demokratiçeskaya Rossiya	25. Molot
9. Jurnalist	26. Moskovskaya Gazeta
10. Moskovoskoye Novosti	27. Zov Arsaxa
11. İzvestiya	28. Orientir DiP
12. Politexnik	29. Pravda
13. Respublika Armeniya	30. Russkaya Mısl
14. Smena	31. Sovetskiy Karabax
15. Soglasiye	32. Stolitsa
16. Storitel'naya Gazeta	33. Tntesaget
17. Yug	34. Yurmala

4. Dağlık Karabağ sorununa Türkiye Basınında Aydınlatılması. Uluslararası Kuruluşların Soruna Yaklaşımı ve Basında Yayınlanması

4.1. Dağlık Karabağ sorununun Türkiye Basınında Aydınlatılması ve Medyanın soruna yaklaşımı (1992- 1993)

Ermenistan- Azerbaycan Dağlık Karabağ sorunu 1992 yılından itibaren uluslararası tartışmalar haline gelmiştir. İşte bu mantığa dayanarak Türkiye medyasının sorunla ilgili tutumunun tanıtımında işte bu yılı başlangıç noktası olarak seçmeyi uygun gördüm.

Türkiye'nin nüfuslu "Zaman", "Hürriyet", "Milliyet", "Cumhuriyet", "Yeni Yüzyıl", "Sabah", "Turkish Daily News" ve diğer basın organlarında Ermenistan- Azerbaycan Dağlık Karabağ sorunu ve bu sorunla ilgili Türkiye'nin bu tutumu konularında özel araştırmalar konusu olmuştur.

Sorunla ilgili uluslararası prestijli "Zaman" gazetesinin seri olarak objektif olması takdir edilen bir durumdur. Objektiflik adına belirtmek isteriz ki, sorunla ilgili "Zaman" gazetesinin konumu daha ilkeli ve adil olmuş, gerektiğinde kendi hükümetinin etkinliğini keskin eleştiri yapmaktan da çekinmemiştir.

"Milliyet" gazetesinde verilen bilgilerde sorunla ilgili resmi Ankara'nın attığı adımlar yanısıra ve hükümetin de tavrının eleştirildiği hususlar daha az keskinliği ile dikkati çekmekte idi.

"Hürriyet" ve "Cumhuriyet" gazetelerinde sorunla ilgili düzenli yazılar verilmiştir. Bu yazılar da nesnellığı ve probleme yetkin gazeteci yaklaşımı ile dikkati çekmiştir. Aynı zamanda "Turkish Daily News" gazetesinin malzemeleri sorunla ilgili asıl gerçeklerin ingilisdilli kitleye ulaştırılması bakımında da önemli olmuştur.

Türkiyede kamuoyu tarafından büyük ilgiyle okunan nüfuslu "Hürriyet" gazetesi kendi sayılarında Dağlık Karabağ sorunu hakkında objektif haberler yaymakla, geniş bir okuyucu kitlesinin bu meseleye dikkatini yönelte bilmiştir. Gazetenin 20 Mayıs 1992 tarihli sayısında Ecevetin hükümetden Azerbaycan'a yardım talep etmesiyle ilgili yazıya yer verilmiş ve açıklanmıştır ki, Nahçıvan'a olan Ermeni hamlelerine karşı Türkiye olarak susmamalıyız. Bunun sonu hem Azerbaycan, hem de Türkiye için kötü sonuçlar verebilir. T. Özal'ın S. Demirel hükümetinin Karabağ sorununda yürüttüğü pasif siyasetinden rahatsız olduğu bahsedilmektedir.

Hürriyetin bir sonraki sayısında belirtiliyor ki, 1992 yılının mayıs ayında Türkiye'nin girişimiyle NATO üyesi ülkelerin kabul ettikleri memorandumda Karabağ ve Nahçıvan'a zor çalıştırmak yolu ile sınırların değiştirilmesinin kabul edilemez olması hakkında açıklama verilmiştir. Gazete bunun Türkiye'nin Ermenistan üzerinde diplomatik zaferlerinden biri olarak anlatıyor.

“Zaman” gazetesinin 7 Aralık 1992 yılının çıkan sayısında “Türkiye Ermenistan’a Niye Yardım Ediyor ?” makalesinde bahsediliyor ki, Türkiye Ermenistan’ı işgalcılık siyasetinden yayındırmak ve onları barışa sevk etmek için yapıyor.”

Türkiye'nin nüfuslu “Milliyet” gazetesinde Ermenistan'nın blokasında olan Nahçıvanla ilgili ilginç ve objektif yazılar verilmiştir. Burada gösteriliyor ki, Ermeni saldırısının Naxçıvanı kuşatması ile ilgili Nahçıvan Yüksek Sovyeti Başkanı Haydar Aliyev, Türkiye'den yardım istemiştir. Onun bu yardımı Türkiye'nin Nahçıvan üzerinde bulunan sorumluluğunu yeniden gündeme getirmiştir. Ankara'da S. Demirel hükümeti bir açıklama vermekten yayınırken, siyasetçiler Moskova ve Kars anlaşmalarının Nahçıvan'ın statüsünün değişmesi halinde Türkiye askeri müdahale hakkı verdiğini bildirmiştir. Bu zaman S. Demirel Nahçıvandaki olaylara gözlemci olarak bakmayacaklarını dünyaya açıkladıktan sonra ABD Başkanı George Bush'tan destek istemiştir.

Ermenistan'ın sürekli işgal eylemleri Türkiye basınında geniş ilgi odağı olmuştur. Verilen bilgilere göre, olayların gidişatını yakından izleyen Türkiye Şuşa'nın işgaline sert tepki vermiştir. Başbakan Süleyman Demirel Dağlık Karabağ'ın statüsünün değiştirilmesine Türkiye'nin yol vermeyeceğini tüm dünyaya belirtmiştir.

“Milliyet” gazetesinin bir sonraki sayısında bahsediliyor ki, bununla yetinmeyen Türkiye BM Güvenlik Konseyi'nden Dağlık Karabağ'daki son gelişmelerin önüne geçmek için önlem alınmasını talep etmiş ve bu amaçla Türkiye'nin BM Daimi Temsilcisi Mustafa Akşin GK- nin o zamanki başkanı Avustralya Büyükelçisi Peter Hoffnere mektup göndererek Dağlık Karabağ'daki son gelişmelerin BM yasalarının ihlal ettiğini bildirmiştir.

Söz konusu kaynağın yaydığına göre, Dağlık Karabağ'da ateşin şiddetlenmesi ile ilgili olarak Türkiye yeni bir diplomatik faaliyete başlamıştır. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin Moskova'ya gitmiş ve Rusya Dışişleri Bakanı ile birlikte Ermenistan Azerbaycan sorununun barış yoluyla çözümü konusunda görüşmeler yapmış ve sonra H. Çetin Bakü'ye gelerek Ermenistan Cumhurbaşkanı Levon Ter Petrosyan ile telefonda konuşmuştur. Daha sonra aynı gün

Başbakan S. Demirel, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü , Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ve ABD'de Ankara Büyükelçisi Richard Barkley ortak görüş geçirmiş, Ermenistan ve Azerbaycan arasında bağlanacak barışın koşullarını müzakere etmişlerdir. İlk önce proje halinde Dağlık Karabağ'ın barış planı hazırlanmıştır. Bu plana göre;

1. Dağlık Karabağ'da Ermenilerin geri çekilmesi ile ateşkesin uygulanması;
2. Azerbaycan ve Ermenistan'ın toprak bütünlüğü garanti altına alınmalı;
3. Her iki ülke bir- birinin iç işlerine karışmamayı kabul etmeli;
4. Türkiye, Rusya, ABD ve Fransa başta olmak üzere, Minsk konferansına katılan ülkeler anlaşmayı garantilemelidir.

Ancak Ermenistan'ın 1993 yılının 31 Mart ayından itibaren Azerbaycan topraklarına tecavüzünü sürdürmesi hem proje halinde olan Türk planını, hem de Türk- Rus ortak girişim faaliyetlerinin başarılı olmasını engelledi.

“Milliyet”in 3 Nisan 1993 tarihli sayısında gösteriliyor ki, Ermenilerin Kelbecer’i işgal etmesinden sonra Türkiye Dışişleri Bakanı ABD'nin Dışişleri Bakanı Vorren Christopher ile Rusya Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev’e telefon açarak Türkiye’nin Ermeni saldırısından rahatsız olduğunu söylemiştir.⁹ Diğer taraftan, gazetenin 5 gün sonra yayınlanan haberinde bahsediliyor ki, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ebülfez Elçibey Başbakan Süleyman Demirel'e yardım amacıyla bir mektup göndererek tecavüzün önlenmesi için uluslararası arenada Türkiye'nin nüfuzunu, elindeki tüm imkanları kullanmasını talep etmiştir.⁹ Gazetenin 6 ve 8 Nisan 1993 tarihli sayılarında yayınlanan diğer ilginç bilgilere göre, Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili Cenevre'de Türkiye, ABD, Rusya, Azerbaycan ve Ermenistan heyetleri arasında yapılan gayri resmi özellik taşıyan görüşlerini Ermenilerin son defaki tecavüzü çıkılmaz duruma düşürmüştür. Bunun nedeni Rus ve Ermeni heyetlerinin bu toplantılardan hemen sonra dağlık karabağ Ermenilerine söz hakkı verebilecek Minsk grubuna gitmek istemeleriydi. Çok geçmeden Türkiye Karabağdaki son durumla ilgili olarak BM GK-ni olağanüstü toplantıya çağırdı.⁹ Bununla ilgili olarak, 6 Nisan 1993 yılının akşamı BM GK toplandı. Açıklamada işgal güçlerinin derhal geri çekilmesi isteniyordu. Bu arada, Türkiye bu açıklamadan memnun kalmadığını BM Daimi Temsilcisi Mustafa Akşin’in vasıtasıyla bildirmiştir ki, Türkiye Azerbaycan’ın herhangi bir güç tarafından işgaline asla yol vermeyecektir.

Ermenilerin Zengilan'a saldırısından sonra Türkiye Ermenistan'a en yüksek düzeyde baskı yapmaya başladı. Öyle ki, Türkiye Milli Güvenlik Konseyi Başkanı, S. Demirel'in başkanlığında Ermenistan işgal ettiği Azerbaycan topraklarından derhal geri çekilmesi için sert bir ultimatum gönderdi. Bundan başka, Türkiye Ermeni saldırısının önlenmesi için tüm faaliyetlerini uluslararası müdahale üzerinde kurarak bir daha BM Güvenlik Konseyi ve Minsk Grubu ile yoğun temaslara girişti.

Türkiye'nin diğer nüfuslu "Cumhuriyet" gazetesinin 8 Nisan 1993 tarihli sayısında "Ankara değerlendiriyor: Yeniden askeri seçim" başlıklı yazısında Ermenistan'ın tecavüzüne karşı TBMM Milletvekillerinin Dağlık Karabağ münakaşası ile ilgili yaptığı tartışmalardan bahsediliyor. Kaydediliyor ki, Mecliste çeşitli partileri temsil eden vekiller kendi konumlarından konuşma yaparak hepsi kesin bir dille Ermenistan'a yardımın durdurulmasını ve Azerbaycan'a yardımın önemini belirtmişlerdir.

"Zaman" gazetesinin bir sonraki sayılarında birinde tekrar Karabağ sorunundan bahsediliyor. Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Azerbaycan'a seferinden ve sorunla ilgili Ermenistan'a karşı sert tutumundan geniş bahsedilmiştir.

Kelbecer'in işgalinden sonra bir daha "Zaman" gazetesi kendi sayfalarında Cumhurbaşkanı T. Özal'ın görüşlerine yer vererek kaydediyor ki, Ermeniler her taraftan koridor açtılar. Artık ortada Karabağ meselesi değil, "Büyük Ermenistan" hayali var. Olaylar o noktaya gelmiştir ki, biz Türkiye olarak Kıbrıs hareketinde olduğu gibi kendi gücümüzü göstermeliyiz.

"Zaman" gazetesinin diğer bir sayısında "Demirel: Ermeniler bizim sabrımızı daşırmaz" yazısında S. Demirel'in Dağlık Karabağ meselesi ile ilgili konuşmasında şöyle bahsediliyor: "Ermeniler bilmeliler ki, Türkiye yalnız Türkiyelinin değil, bütün dünya Türkünün vatanıdır. Hiç kimse Türkün karşısında dayanamaz.

4.2. BM'nin Sorunun Çözümü Yönünde Faaliyeti ve Basına Yansıması

20. Yüzyılın 90'lı yıllarında Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı toprak talebi, Ermenistan'dan ve Dağlık Karabağ'dan Azerbaycan türklerinin zorla göçü ve soykırımın yaşanması sosyal ve siyasi durumun gerginleşmesini daha da artırdı. Yerevan'da yaradılan "Karabağ" hareketinin liderlerinden olan Levon Ter Petrosyan'ın Ermenistan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi ve Dağlık Karabağ'ın Cumhuriyet ilan olunması bölgede durumun git gide daha da dramatikleşmesine

sebebe oldu. Bunun için de munakaşanın durdurulması için Azerbaycan artık Uluslararası Kuruluşlara başvurdu. Azerbaycan 1991 yılının 29 Ekimde BM'ye bu maksatla muracaat etti.⁹

Ermenistan da aynı adımı attı. "Azatlık" gazetesi yazıyordu: "Ermeniler Karabağ meselesini BM gündemine çıkarmak için deriden kabuktan çıkıyor. BM'nin ulusal özgürlük hareketi yapan halkları savunmasını bilen Ermenistan Yüksek Sovyeti Karabağ olaylarının Ermeni halkının ulusal özgürlük savaşı, orada vuruşanların ise gerilla adlandırılması konusunda hemen karar verdi. Ermenistan Dışişleri Bakanı Raffi Ovanesyan Paris'te iken Azerbaycan'da Ermeni nüfusunun hak ve özgürlüklerinin ezilmesinden konuşmuştu."

Ulusal basın organları Azerbaycan'ın BM'ye üye kabul edilmesine olumlu yaklaşıyor ve bu yönde atılan herhangi bir adımı takdir ediyorlardı. Basın BM ve Azerbaycan ilişkilerine kesin yaklaşıyor ve bunun başlıca sebebi ise, ülkenin bu kuruma kabul edilmesi ülkede ve onun çevresinde oluşmuş karmaşık ortamda gerçekleşmiştir. Bunun ise üç sebebi esas alınır:

1. Ermeni askeri güçlerinin Karabağ'da büyük ölçekli operasyonlar geçirerek Azerbaycan'ı bir dizi stratejik makamlardan mahrum etmesi ve yüzlerce Azeri'nin katledilmesi
2. Azerbaycan'da muhalefetin halkın güvenliğini sağlayamayan Ali Kaymakamlığı istifası talebini ileri sürmesi
3. Zor duruma düşen Azerbaycan'ın savaş durumundan çıkması için kurumun büyükrolu olacağına güven beslemesi

Ancak Şuşa'nın işgalinden bir kaç gün sonra yani, 12 Mayıs'ta "Halk Gazete'si" yazıyordu: "BM Güvenlik Konseyi Dağlık Karabağ sorununu müzakere ederek bir bildiri vermekle yetindi. Bildiri Güvenlik Konseyi Başkanı adına yayınlandı. Bildiride Dağlık Karabağ'da durumun kötüleşmesinden duyulan rahatsızlık ifade olunurken mecburi göçmenlere derhal yardım yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Belgede ilgili tarafların şiddetten uzak durmaları ve BM Tüzüğü'nün hükümlerine uyulması gerektiği vurgulanmıştır. BM Güvenlik Konseyinin tek olumlu adımı Azerbaycan'ın BM'deki Daimi Temsilciliğinin Güvenlik Konseyi Başkanına mektubunun GK'nın resmi belgesi olarak yayınlaması oldu. Bu mektupta Ermenistan'ın askeri operasyonları egemen devletin toprak bütünlüğünü ihlal etme çabası olarak değerlendirilmiştir."

Şüphesiz ki Ermenistan tarafı da karşıt adımlar atmaya çalışıyordu. Nitekim 1992 yılı ağustos ayında Ermenistan'ın başvurusu üzerine BM Güvenlik Konseyi yeniden toplandı ve GK adına

yeni bildiri yayınlandı. Bu belgede tarafların ateşkesi ilan etmeleri gerektiği ve durumun BM'nin durumdan endişelendiği ifade edilmiştir.

“Hayat” gazetesi yazıyordu: “1992 yılı ekim ayında BM Güvenlik Konseyi Başkanı yine bir bildiri yayınladı. Fakat bu belge içeriği ve siyasi mahiyeti itibariyle öncekilerden farklı değildir.

Burada da durumun gerginleşmesinden, ayrıca çok sayıda insanın ölmesinden duyulan endişe ifade edilmiştir. Belgede sorunun çözümüyle ilgili AGİK'in faaliyeti desteklenmiştir. Güvenlik Konseyi sorunun çözümü için görüşmelerin derhal başlatılması gerektiğini ifade ederek tarafları sonut adımlar atmaya davet etmekteydi.

1993 yılda Azerbaycan'ın daha bir ilçesi - Kelbecer Ermeniler tarafından işgal edildi. Azerbaycan BM'ye müracaat ederek saldırganın eylemleri konusunda görüş bildirmesini talep etti. Bu maksatla “Hayat” gazetesi “BM Güvenlik Konseyi barışa sesliyor” başlıklı yazısında şöyle diyordu: “6 Nisanda BM Güvenlik Konseyi Başkanı bir bildiri yayınladı. Bildiride Ermenistan'la Azerbaycan arasında gerginliğin artmasından ve "yerli Ermeni güçlerinin" Kelbecer ilçesine müdahalesinden duyduğu endişe dile getirilmiştir. Bildiride ayrıca bütün devletlerin toprak bütünlüğünün dokunulmazlık ilkesinin bir daha onaylandığı ve yine de AGİK çerçevesinde barış sürecinin ilerlemesini sağlamak için tarafların gereken adımları atması gerektiği vurgulanmıştır. Fakat bu bildiri da sorunu düzgün değerlendirmedir. Bu belgede Ermenistan'ın işgal politikası konusu yer almamış ve Kelbecer'in güya "yerli Ermeniler" tarafından işgal edildiği vurgulanmıştır. Bu bildiri Ermenistan'ın takdim ettiği bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır. Ermenistan Kelbecer'in işgalinde yer aldığına dair Azerbaycan'ın ortaya koyduğu delilleri tekzip ederek ilçenin işgalinin "yerli Ermeniler" tarafından gerçekleştiğini ispatlamağa çalışmıştır.” Aynı yıl Nisan ayının 30'unda BM Güvenlik Konseyinin Ermenistan-Azerbaycan arasında Dağlık Karabağ çatışmasına dair ilk kararı aldı. "BM Güvenlik Konseyinin 822 No'lu Kararı" adlı bu belge Güvenlik Konseyi Başkanının 29 Ocak 1993 yılında yayınladığı bildiri doğrultusunda hazırlanmıştır. Kararda bölgede istikrarın ve asayişin tehdit altında olduğu vurgulanırken mecburi göçmenlerin sayının artmasından duyulan endişe ifade edilmiş ve Kelbecer ilçesinde meydana gelmiş olağanüstü durumun doğurduğu sorunların aradan kaldırılması gerektiği ifade edilmiştir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kalıcı bir ateşkesin sağlanması için işgalci eylemlere son verilmesi çağırışını yaparak işgal güçlerinin Kelbecer'den ve Azerbaycan'ın işgal altındaki

diğer bölgelerinden çıkarılmasını istemekteydi: “1. Kalıcı bir ateşkesin sağlanması amacıyla tüm askeri operasyonların ve düşmanca faaliyetlerin derhal durdurulmasını, ayrıca tüm işgal güçlerinin Kelbecer ilçesinden ve Azerbaycan’ın son dönemde işgal edilmiş diğer ilçelerinden derhal çıkarılmasını istemektedir; 2. Bu konuda ilgili tarafları çatışmayı AGİK Minsk Grubunun barış süreci çerçevesinde çözmek amacıyla derhal görüşmelerin yeniden başlatılması ve sorunun barışçıl yollarla çözülmesi amacıyla görüşmelerin derhal ve yeniden başlatmayı ve sorunun barışçıl yoldan çözümünü engelleyecek her türlü eylemden geri durmayı ısrarla talep etmektedir.” Fakat bu karar da aslında bölgede barışı sağlamak gücünde değildir. Belgede Azerbaycan topraklarının işgali vurgulansa da bunun kim tarafından işgal edildiği belirtilmemiş ve askeri operasyonların güya "yerli Ermeniler" tarafından gerçekleştirildiği vurgulanmıştır. Böyle bir yaklaşım saldırgan tarafın belirlenmesi ve çatışmanın çözüm yollarının aranması açısından olumsuz bir gelişme idi.

“Azerbaycan” gazetesi yazıyordu: “23 Temmuz 1993 yılında Ermenistan silahlı kuvvetleri Azerbaycan’ın Ağdam ilçesini işgal etti. Bu gelişme artık Ermenistan’ın BM kararlarını görmezden geldiğinin bir göstergesiydi.” Temmuz ayı sonlarında BM Güvenlik Konseyi toplandı ve Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ çatışmasına dair 853 No’lu karar kabul edildi. Bu kararda de işgalci güçlerin Azerbaycan’ın Ağdam ilçesi dahil diğer işgal edilmiş topraklardan çıkarılması istenmekteydi. BM Güvenlik Konseyinin 853 No’lu kararı genel olarak bazı özelliklerine göre 822 No’lu karardan daha da objektif görünse de, burada da işgalci konusunda açık bir ifade yer almamıştır.⁹ Nitekim Güvenlik Konseyi saldırgan devletin adını vurgulamazken sadece "yerli Ermeniler" ifadesiyle yetinmiştir. Oysa saldırganın kim olduğu herkese belliydi ve sadece resmen ifade edilmesi gerekiyordu. BM Güvenlik Konseyi ise bu adımı atmadı.

1993 yılı ağustos ayında Ermenistan Azerbaycan’ın Fuzuli ilçesini işgal etmek amacıyla askeri operasyonları hızlandırdıktan sonra BM Güvenlik Konseyi Başkanı yeni bir bildiri yayınladı. Söz konusu bildiri de Azerbaycan topraklarının işgali olgusu doğrulanırken Dağlık Karabağ’ın Azerbaycan’ın bir parçası olduğu vurgulanmış ve bölgedeki durumla ilgili endişeler dile getirilmiştir. Belgede BM Güvenlik Konseyinin sorunun AGİK çerçevesinde çözümünden yana olduğu ve aynı zamanda bu çatışmanın ortadan kaldırılması için tarafların gereken adımları atması gerektiği vurgulanmıştır.

“Ayna” gazetesinde çıkan bir haberde şöyle diyordu: “Bildiri de BM GK’nin 822 ve 853 No’lu kararlarının uygulanmasına dair "ivedi önlemler programı"nın netleştirilmiş versiyonunun

çatışma taraflarınca kabul etmek gerektiği de bu belgede yer almıştır. Fakat bu bildiri da önceki belgelerden bir o kadar da farklı değildir. Çünkü burada Ermenistan'ın işgalci taraf olduğu belirtilmezken, çatışma Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesinde yaşayan Ermenilerle Azerbaycan arasındaki bir sorun olarak gösterilmiştir.”

Bu belirsiz yaklaşım Ermenistan'ın işgal eylemlerinin genişlendirmesi için elverişli ortam oluşturmaktaydı. Ermeniler uluslararası kamuoyunun olayları objektif değerlendirmemesinden yararlanarak yeni işgal eylemlerini gerçekleştirmekteydiler. Böylelikle Füzuli ve Cebrayıl ilçeleri de işgal olundu. 1993 yılı ağustos ayında ateşkes anlaşmasına rağmen Ermeniler Kubadlı ilçesini de işgal etmişlerdir. Azerbaycan bu defa da BM Güvenlik Konseyine başvuruda bulunmak zorunda kaldı. Bu başvuruda Azerbaycan'ın Minsk Grubu tarafından hazırlanmış "Acil Önlemler Programı"yla razı olmadığı da yer almıştır. 14 Ekim 1993 yılında BM Güvenlik Konseyi yeniden Dağlık Karabağ sorununu müzakere ederek 874 No'lu karar kabul etti. Bu kararda Minsk Grubu tarafından hazırlanmış " Acil Önlemlerin Yenilenmiş Programı" takdir edilerek çatışmanın bu plan doğrultusunda çözülmesinin mümkün olacağı ifade edilmiştir.

“Azerbaycan” gazetesinde yayınlanan haberde kabul edilen kararlar ilgili yazıyordu: “ Mahiyet itibariyle bu karar da öncekilerden pek farklı değildir. Burada da Ermenistan'la Azerbaycan arasında yaranmış gerginlikten, savaş bölgesinde askeri operasyonların yeniden güçlenmesinden, çok sayıda insani kayıplardan ve Azerbaycan topraklarının işgal edilmesinden duyulan endişe ifade edilirken çatışmanın ortadan kaldırılması yönünde AGİK'in çabaları desteklenir, devletlerin toprak bütünlüğünün dokunulmazlığı bir daha vurgulanmıştır. Fakat tüm bunlarla birlikte yine de saldırganla saldırıya maruz kalmış tarafların adları belirtilmemiş, bu çatışma sadece Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesinin Ermenileriyle Azerbaycan arasındaki bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan, ilginçtir ki 874 No'lu kararda Azerbaycan'ın son dönemde işgal edilmiş bölgelerine ilişkin hiçbir şeyden bahsedilmemektedir. Oysa önceki kararlarda işgal edilmiş bölgelerin adları belirtilmiştir.”

1 Ekim ayında Ermenistan'ın uluslararası örgütlerin kabul ettiği belgeleri görmezden geldiği açık şekilde görülmektedir. AGİK Başkanının bölgede sefer ettiği bir dönemde Ermenistan silahlı kuvvetleri Azerbaycan'ın Zengilan ilçesini işgal etti. Bu olay uluslararası camianın çatışmayı objektif şekilde değerlendirmemesinin tekrar bir sonucu olarak ortaya çıktı.

11 Kasım 1993 yılında BM Güvenlik Konseyi Azerbaycan'ın başvurusu doğrultusunda durumu yeniden müzakere ederek 884 No'lu karar kabul etti. Bu kararda Azerbaycan'ın Horadiz kasabasının ve Zengilan ilçesinin işgalinden duyulan rahatsızlık ifade edilirken işgal güçlerinin bu topraklardan çıkarılması istenmekteydi. Bu karar da hiçbir şekilde uygulanmadı. Söz konusu belge BM GK'nin önceki kararlarından farklı değildi. Bu kararların hiçbirisi BM'nin Tüzüğünden ileri gelen hükümleri içermemekteydi. BM'nin kabul ettiği belgelerde uluslararası hukukun önemli ilkeleri görmezden gelinmiş ve saldırganın cezalandırılması için her hangi bir mekanizma öngörülmemiştir. Oysa çatışmaların çözümünde belli tecrübeye sahip bu kurum Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı işgal politikasını sona erdirmek ve bölgede gerçek ve kalıcı barışın sağlanması için geniş potansiyele sahipti.

4.3. Ermenistan Sorunu: İKÖ'nün Bu alandaki faaliyetinin basında değerlendirilmesi

Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı tecavüzünü ilk defa açık şekilde tanıyan ve kötüleşen uluslararası örgüt işte İslam Konferansı Örgütü'dür .Azerbaycan Cumhuriyeti 08 Aralık 1991 yılında bu örgüte üye seçildi. 1992 yılının Haziran ayında İstanbul'da düzenlenen İKÖ Dışişleri Bakanlığı'nın 5.Olağanüstü Toplantısı, Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı son saldırısını ve Azerbaycan topraklarının işgalini kesinlikle kötüleyerek BMT Genel Sekreterliği ve Güvenlik Konseyi Başkanından ermeni askerlerinin Azerbaycan'ın işgal olunmuş topraklarından çıkarılmasını isteyen bir karar kabul etmesini istedi.

“Azadlıq” gazetesi Azerbaycan Dışişleri Bakanı düzenlenen toplantı ile ilgili T. Kasımov'a istinaden yazıyordu: İKÖ Dışişleri Bakanları Türkiye'de 5. Olağanüstü duruşması yapıldı. Amaç Yukarı Karabağ sorununun tartışmasına ulaşmak idi. Ben Ermenistan'ın Azerbaycan'a saldırısı hakkında bilgi verdim, hem de ermenistana karşı yaptırımların uygulanmasını talep ettim. Konferansın kabul ettiği nihai kararda söyleniyordu: “Azerbaycan Dışişleri Bakanını dinledikten sonra karar alınıyor.Tecavüze karşı herşey yapılmalı, BM Genel Sekreteri ve Güvenlik Konseyi Başkanından tecavüzle ilgili kesin bir tutum sergilemesi ve Ermeni askeri birliklerinin Azerbaycan topraklarından çıkarılması talep edilsin.

“Hayat” gazetesi İKÖ Dışişleri Bakanları İstanbul'da sona eren olağanüstü toplantısında örgütün Ermenistan Cumhuriyeti'nin saldırgan siyasetinden uzak durmayı ve Azerbaycan Devletinin savunulmasında yazıyordu.

1992 yılının Mart ayından başlayarak İKÖ'nün tüm konferanslarında Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili Azerbaycanın tutumunu desteklemesi onun faaliyetlerinin basında vurgulanması zorunlu kılıyordu.

1993 yılının Nisan ayında Kelbecer rayonu işgal edildikten sonra İKT sert tutumunu gösterdi. "Azerbaycan" gazetesinde şöyle diyordu: "İKÖ BM Güvenlik Konseyi'nin dikkatinin bu konuya dahil olunmasını, Ermenistan'ın saldırgan olarak tanınması ve ilgili kararın kabul edilmesi için Azerbaycan'ın çıkarlarını savunuyordu."

Kelbecer'in işgalinden bir kaç gün sonra Pakistan'da İKÖ Dışişleri Bakanlarının XXI konferansı düzenlendi. "Xalq Gazetesi" konferans hakkında yazıyordu: "25-29 Nisan 1993 yıl tarihinde Pakistan'ın Keraçi şehrinde düzenlenen İKÖ Dışişleri Bakanlığı'nın 21. Toplantısında Ermenistan-Azerbaycan, Yukarı Karabağ Savaşı ile ilgili karar kabul edildi. Kararın ilk maddesine göre İKÖ Ermenistan'ın Azerbaycan Cumhuriyeti'ne karşı tecavüzünü kesinlikle kötülemiştir. Kararın 2. maddesine göre ermeni askeri birliklerinin hemen işgal ettikleri Azerbaycan topraklarından çıkartılmaları ve Ermenistan'dan Azerbaycan'ın egemenliği ve toprak bütünlüğüne karşı ciddi şekilde saygı duyması talep edilmiştir."

Daha sonra İKÖ Azerbaycan hükümeti ve halkının kendi ülkesinin mudafaası için halkımızın yanında olduklarını bir daha onaylar. İslam Gelişme Bankası ve diğer islam örgütlerinden Azerbaycan için acil maliye ve sosyal yardımlar ayırmağı istemiştir.

İKÖ'nün Ermenistan'ın tecavüzünü kınayan bu prensipli tavırı örgütün sonarki belgeleri ve ayrıca 13-14 Aralık 1994 yıl tarihinde Merakeş'in Kasablanka şehrinde düzenlenen 7. Zirve Toplantısı'nda kabul edilen kararda da belirtilmiştir.

Ulusal basın Azerbaycan İKÖ çerçevesinde yapılan insani yardımları, mültecilere geçici sığınacaqların oluşturulmasını yüksek değerlendiriyordu. İKÖ'de kabul edilmiş müvafiq olarak bu yardımlar hem İKT hattı ile, hem de İKÖ 'ye üye olan devletler tarafından yapılmıştır.

İslam Konferansı Örgütü'nün kabul ettiği "Ermenistan Cumhuriyeti'nin Azerbaycan Cumhuriyet'ne Saldırısı" başlığını taşıyan kararın önemli noktaları şöyle özetlenebilir:

- ❖ Ermenistan'ın Azerbaycan'a yapmış olduğu saldırı şiddetle kınanmaktadır.
- ❖ Azerbaycan sivil halkına karşı yapılan eylemler insanlığa karşı suç olarak kabul edilmektedir.

- ❖ Azerbaycan'ın işgal edilmiş topraklarındaki arkeolojik, kültürel ve dini anıtların yağmalanması ve tahrip edilmesi şiddetle kınanmaktadır.
- ❖ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Karabağ konusunda doksanlı yıllarda almış olduğu 822, 853, 874, 884 sayılı kararların ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 62/243 sayılı kararının uygulanması, Ermeni kuvvetlerinin, Karabağ dahil, işgal edilmiş Azerbaycan topraklarından tamamen ve koşulsuz olarak çekilmesi ve Ermenistan'ın Azerbaycan'ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı göstermesi istenmektedir.
- ❖ Azerbaycan'a karşı yapılmış bir saldırının varlığını tanınması, daha önce kabul ettiği kararlar uyarınca BM Antlaşması'nın VII bölümündeki önlemleri alması için Güvenlik Konseyi'ne çağrıda bulunmaktadır.
- ❖ Tüm devletlerin Ermenistan'a silah ve askeri malzeme sağlamaktan kaçınması, üye ülkelerin topraklarının bu silah ve malzemenin taşınması için kullanılmaması istenmektedir.
- ❖ Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki anlaşmazlığın barışçıl çözümünün devletlerin toprak bütünlüğü ve uluslararası tanınmış sınırların dokunulmazlığı ilkelerine saygıya dayanması gerektiği belirtilmektedir.

Dediğimiz gibi, bu karar ve bu konuda İKÖ organları tarafından alınmış diğer tüm kararlar Azerbaycan'ın görüşlerini yansıtmakta ve bu ülkenin Karabağ konusundaki taleplerini kuvvetli bir şekilde desteklemektedir. Söz konusu kararlar, İKÖ'nün diğer konulardaki kararları gibi, ne dünya ne de Türkiye medyasında fazla bir yer bulmamaktadır. Bunun başlıca nedeni kararların tavsiye niteliğinde olması ve bağlayıcılığın olmamasıdır. Böyle de olsa, elliden fazla üyesi olan İKÖ'nün Karabağ konusunda Azerbaycan'ı çekincesiz desteklemesi, Müslüman ülkelerinde üye olduğu uluslararası kuruluşlarda Azerbaycan görüşlerine rağbet edileceği ve Ermeni görüşlerinin kabul edilme şansının bulunmadığını göstermektedir.

(Not: 28 Haziran 2011 yılında Teşkilata üye olan devletlerin Dışişleri Bakanları Konseyi kararıyla teşkilatın unvanı İslam İşbirliği Teşkilatı'na (İİT) değişmiştir)

SONUÇ

Dağlık Karabağ meselesi, günümüzde halen, Kafkasya'nın ve bir ölçüde de dünyanın önemli meselelerinden birisi olmayı sürdürmektedir. Meseleye ilişkin çözüm girişimleri AGİT Minsk Grubu çerçevesinde ve diğer kulvarlarda devam etmektedir. Meseleye ilişkin çözüm girişimlerinin başarılı olması ve meseleye kalıcı çözüm bulunabilmesi için, sorunun tarihçesinin, soruna yönelik günümüze kadarki çözüm girişimlerinin ayrıntılı bilinmesi, sorunun asıl mahiyetinin ortaya konması gerekmektedir.

Sorunun tarihçesine baktığımızda, ilk temellerinin büyük güçlerin bölgeye ilişkin politikalarına, bu çerçevede bölgedeki etnik göçlere dayandığını görmekteyiz. Bölgede eski dönemlerde mevcut olan devlet yapılanmaları içerisinde Ermeni ve Azerbaycanlı (Azerbaycan Türkleri ya da Müslüman kimliğiyle de ifade edilmiştir) nüfus bulunmuş ve etnik menşeli savaşlar söz konusu olmamıştır. Özellikle, Rusya'nın 18. yüzyıldan itibaren giderek güçlenmesi, bölgesel hâkimiyetini genişlendirmeye ve güneye doğru genişlenmeye çalışması, bu çerçevede Kafkasya'da üs olarak kullanabileceği devlet yapılanmasına ihtiyaç duyması, bu ülkenin bölgeye ilişkin etnik hareketlilikler gerçekleştirmesine neden olmuştur.

BM Güvenlik Konseyi'nin soruna ilişkin ilk kararı işgal sonrasında alınmıştır. 822 sayılı bu karar, işgal edilmiş Kelbecer rayonunun biran önce ve şartsız olarak terk edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Lakin karar uygulanamamıştır. Ermenistan tarafı, 1993 yılı sonuna kadar Ermenistan, Azerbaycan topraklarını işgal etmeyi, BM Güvenlik Konseyi de bu işgallere son verilmesini isteyen kararlar almayı sürdürmüştür. Ancak karar yine uygulanamamıştır.

Ermeni iddialarıyla ilgili tarihi ve siyasi olguların ortaya çıkarılmasına yardım etmekle basın olaylara açıklık getirmeye çalışmıştır. Ermenistan'ın toprak iddialarına Ermeni ve Rus basını uydurma bilgiler temelinde "yalancı tarih" adı altında şekillendirerek Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a ait olduğuna dair bilgiler yayıyordu

Durumun git gide daha da zor hale geldiği, Ermenistan'dan Azerbaycan'a mültecilerin devam ettiği bir dönemde gazeteler bu konuda bilgi vererek, onların ülkenin bir çok şehir ve ilçelerinde toplandıklarını haber veriyordu. Sovyet yönetimi mültecilerin sivil haklarını korumak yerine, acizlik göstererek basında yalan ve uydurma bilgilerle halkı sakinleştirmeye çalışıyor, gerçek olguların ört bas edilmesini tercih ediyordu.

Bu arada, çeşitli uluslararası kuruluşlar düzeyinde sorunun çözümüne yönelik girişimler süregelmiştir. Bu konuda en yetkili yapı olarak AGİT Minsk Grubu oluşturulmuştur. Minsk Grubu'nun ve Rusya'nın özel girişimleri sonucunda Mayıs 1994'te Azerbaycan ile Ermenistan arasında ateşin durdurulmasını öngören bir dizi anlaşma imzalanmıştır. Mayıs 1994'ten günümüze kadar, ara sıra ihlal edilmekle birlikte bu ateşkes durumu sürdürülmüştür.

Sorunun çözümüne ilişkin günümüze kadarki girişimlerin ciddi bir sonuç vermediği ortadadır. Sadece 1997 yılı sonlarına doğru barışa ilişkin umutlar yeşermişse de barış planına sıcak bakan Ermenistan Devlet Başkanı Ter-Petrosyan'ın Ermenistan' da yaşanan iç siyasal süreç sonrasında görevinden ayrılmak zorunda kalması ve yerine savaş yanlısı Koçaryan'ın gelmesi bu umutların sona ermesine neden olmuştur. Günümüzde Azerbaycan ve Ermenistan kamuoylarının soruna bakış açılarının tamamen ters noktalarda olduğu da göz önünde bulundurulunca konuya ilişkin çözüm bulunmasının zorluğu daha rahat anlaşılmaktadır.

Uluslararası örgütlerin sorunun çözümüne ilişkin girişimlerine baktığımız zaman karşımıza, dünya düzenini uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde yapılandırmaya çalışan, ama aslında bağımsız karar veremeyen, büyük devletlerin işlerini yürüten, büyük devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket eden birer teşkilat manzarası çıkmaktadır. Uluslararası örgütler içerisinde tüm kararlarında Ermenistan Cumhuriyeti'ni şartsız saldırgan devlet olarak tanıyan ve aynı kararlarda Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü savunan tek örgüt İKÖ'dür. Ama İKÖ'nün bu kararları uygulamak için herhangi bir yetkisi olmadığı için sadece Azerbaycan'a siyasal ve parasal destekle yetinmiştir.

BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 822, 853, 874, 884 sayılı kararlar sorunun çözümünde anahtar olarak kullanılabilir nitelikte kararlardı. Bu kararlarda her ne kadar, Dağlık Karabağ'a Ermenistan'ın girdiğini belirten cümleler yer almasa da, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü tanınıyor ve Dağlık Karabağ'ı işgal eden askeri birliklerin bu toprakları terk etmeleri talep ediliyordu.

Bu kararların uygulanması için yeterince yaptırım gücü olan BM Güvenlik Konseyi, Ermenistan'nın bu kararları uygulamamasına rağmen sessiz kaldı.

KAYNAKÇA

RECEBOV Z. Karabağ Sorunu 2001, s. 38-48

ZEYNELABİDİNOĞLU, H.A., 1999. “Dağlık Karabağ Savaşı’nın Açık ve Gizli Yönlerine Dair”, XII Türk Tarih Kongresi, TTK Yayınları, Ankara, ss. 341-343

Azadlıg Gazetesi, 15 Haziran 1992

Azerbaycan Gazetesi, 28 Ağustos 1992

Hayat Gazetesi, 13 Haziran 1992

Ayna Gazetesi, 14 Aralık 1992

Azerbaycan, 8 Ocak 1993

Sovetskiy Karabah Gazetesi, 8 Ocak 1989

Bakinskiy Raboçi Gazetesi, 15 Şubat 1989

İzvestiya Gazetesi, 9 Mart 1989

Halk Gazetesi, 9 Ağustos 1993

Halk Gazetesi, 6 Mayıs 1993

Zaman Gazetesi, 15 Haziran 1992

Milliyet Gazetesi, 9 Ağustos 1992

Hürriyet Gazetesi, 20 Haziran 1992

Cumhuriyet Gazetesi, 9 Ağustos 1993

Yeni Yüzyıl Gazetesi, 16 Temmuz 1993

<http://haypedia.com/makale/Osmanl%C4%B1%20Tarihi/c57ece1f-7bc8-4128-bfe6-4946b68ca3ba.pdf>

<file:///C:/Users/User/Downloads/3386.pdf>

<http://ekoavryasya.net/images/upload/attachments/KARABAG.pdf>

<http://izvestia.ru/>